

De arbetslösa och 1930-talets depression

Thomas Fürth

Det finns anmärkningsvärt litet kunskap om de arbetslösas sociala situation i Sverige under 1930-talets depression.

Bristen på information gäller inte minst den viktiga frågan om arbetslöshetens förlopp. Hur var arbetslösheten sammansatt? Vilken roll spelade samhällets hjälp? Vilken roll spelade den arbetslöses anhöriga? Vilken betydelse hade näringslivets omstrukturering? Hur gick det för de arbetslösa efter depressionen?

Kring dessa frågor har författaren genomfört en preliminär undersökning som skall följas upp med ytterligare studier. Undersökningen ingår i en grupp studier vid Stockholms Universitets historiska institution kring 1930-talets depression.

(Det bör tilläggas att individexemplen i artikeln är fingerade.)

Sedan drygt sex år bedrivs vid Stockholms Universitets historiska institution forskningar kring 1930-talets depression. Flera forskare bildar tillsammans projektet "Kris och krispolitik i Norden under mellankrigstiden". Detta är uppdelat på tre sektorer: jordbruket, näringslivet och arbetsmarknaden. Huvuddragen av de centrala ekonomiska och politiska förloppen har i mycket klarlagts genom tidigare forskning. Syftet med "Kris och krispolitik i Norden under mellankrigstiden" har därför inriktats mot lägre nivåer i samhället. Vi har försökt söka oss

Denna artikel bygger på ett föredrag som författaren höll vid Nordiska historikermötet i Trondheim juli 1977. Själva undersökningen är nu färdig: Thomas Fürth, *De arbetslösa och 1930-talskrisen – En kollektivbiografi över hjälpsökande arbetslösa i Stockholm 1928–1936*. Stockholmsmonografier 40, utgivna av Stockholms Kommun. Stockholm 1979.

ner i skeendets underströmmar, för att på så sätt få ett grepp om det som allmänt kallas krisföreteelser. Få tillstånd är så nära förknippade med varandra som massarbetslöshet och 1930-talets depression. Trots detta är vår kunskap om de arbetslösas sociala situation mycket begränsad.

Den kunskap vi har härstammar främst från samtida engelska och amerikanska sociologiska undersökningar. Bland de mest kända är *The Pilgrim Trust: Men without Work* och *E W Bakke: Citizens without Work*. Båda dessa studier är inriktade på den enskilde arbetslöse. Detta gäller i synnerhet Bakke som intensivt studerar de arbetslösa på en enda ort. *Pilgrim Trust* är mera brett upplagd. Här har man valt ut sex olika orter. Man har därvid strävat efter att få fram orter med olika slag av näringsstruktur. Några har valts för att de varit belägna i sk depressed areas, dvs områden där en enda industri dominerat, som varit på tillbakagång. Andra orter har valts pga deras komplexa näringsstruktur. Andra åter i sin tur för att de haft industrigrenar, som varit på stark frammarsch trots de bistra tiderna. Exempel på det senare är bilindustrin, och på det förra kolgruveindustrin. Bakke följer varje arbetslös individ och dennes familj. På så sätt kan han registrera hela den förändringsprocess som den arbetslöse och hans nära anhöriga genomgår. Han liknar härvid arbetslösheten vid en sjukdom. Precis som när man är sjuk kämpar den arbetslöse för att återvinna hälsan, dvs för att få arbete. *Pilgrim Trust* å andra sidan delar in de arbetslösa i olika typer beroende på hur länge de saknat arbete. Dessa typer: permanent-, långvarigt och korttidsarbetslösa är de egentliga studieobjekten. Men även hos *Pilgrim Trust* kommer den enskilde arbetslöse fram. Halva undersökningen består av för de olika typerna mer eller mindre representativa biografier över arbetslösa. Det huvudsakliga källmaterialet till

Resignationen var mindre bland de arbetslösa i sk depressed areas, än bland dem som levde på platser med en komplex näringsstruktur.

båda undersökningarna är intervjuformulär. Bakke har därtill en mer socialantropologisk inriktning. Han levde nämligen med och bland de arbetslösa. På så sätt blir hans studie mer mångfacetterad. Han lägger stor vikt vid den arbetslöses dagliga rutiner och hur dessa förändras. Han kan därvid iakttaga en tilltagande resignation hos den arbetslöse ju längre dennes sysselslöshet blev. Denna psykologiska aspekt kommer även fram i Pilgrim Trusts undersökning. Här går man ett steg längre. Resignationen var mindre bland arbetslösa i sk depressed areas, än bland dem som levde på platser med en komplex näringsstruktur. Där det fanns många arbetslösa och få med arbete blev arbetslösheten mer naturlig.

Arbetslöshet som förlopp och tillstånd

Både Bakke och The Pilgrim Trust studerade arbetslösheten som ett förlopp. Den aspekten kommer inte så starkt fram i de samtida svenska undersökningarna. Här var det Statens Arbetslöshetskommission som undersökte sitt hjälpklientel. Undersökningen gjordes i form av en räkning av de hjälpsökande, vilken hänförde sig till en enda dag. Man frågade hur många som var hjälpsökande arbetslösa, var de bodde, vilket yrke, civilstånd och hur många barn de hade, om de tillhörde någon fackförening osv. Det datum man valde låg efter det att krisen i stort hade övervunnits. Det var med andra ord ett restklientel som studerades. Förutom en liknande undersökning ett år senare finns det ingen samtida svensk forskning om de arbetslösa under 30-talets krisår. Något kommer fram i 1933 års levnadsnivåundersökning. I en bilaga finns här levnadsstandarden undersökt hos några arbetslösa familjer. Dessa utgör dock en mycket speciell kategori av arbetslösa. Undersökningen gick till så att en kassabok för varje hushåll delades ut under ett år. Det var sedan de olika hushållen, som själva fyllde i denna, och skickade in den till Socialstyrelsen. Det säger sig självt att det endast var de mer

ordentliga som klarade av uppgiften.

En kombination av Bakkes intensivstudium och Pilgrim Trusts socioekonomiska studium av de arbetslösa saknas alltså vad gäller förhållandena i Sverige. Ingen har försökt att följa en grupp arbetslösa genom depressionen. Hur kom de in i den? Hur klarade de sig genom den, och hur kom de ur den? Skiljde de sig åt beträffande typ av arbetslöshet? Hade de saknat arbete redan innan krisen och förblev de utan sysselsättning även efter att den hade upphört? Vilken roll spelade deras utbildning? Vilken betydelse hade den ekonomiska omstrukturering som pågick inom svenskt näringsliv? Vilken inverkan hade de arbetslösas situation på familjestruktur och levnadsstandard? När man skall försöka förklara varför en individ eller grupp av individer blev arbetslösa, fick arbete eller förblev arbetslösa stöter man på flera problem. För det första måste man tänka på att det rör sig om ett flertal samverkande faktorer, och inte om en enda orsak. Dessutom medför själva arbetslösheten nya orsaker. Orsakskomplexen blir på så sätt orsaksförlopp. H W Singer, sekreterare för Pilgrim Truststudien har uttryckt detta på följande sätt: "The longer the man stands in the queue, the less likely he is to get out of it again." Det är främst tre faktorer som samverkar här: den arbetslöses förmåga, hans vilja och arbetsgivares behov.

Arbetslöshetens orsaker och följder

Hur skall vi nu komma åt den arbetslöses förmåga? Jo, genom att se till de kvalifikationer han eller hon har. Först har vi de som i stort är opåverkbara: Ålder och konstitution. De kan kallas naturliga egenskaper. Sedan har vi de förvärvade. Till dessa hör utbildning och hälsa. Nära förknippat med hälsan är levnadssätt. I vilken utsträckning skötte sig den arbetslöse? Hade han ex. vis problem med spriten.

När det gäller att ta reda på den arbetslöses vilja

"The longer the man stands in the queue, the less likely he is to get out of it again".

att skaffa arbete, möter en historiker på stora hinder. Sociologen med sin samtida undersökning har tillgång till direkt intervju eller observation. Historikern får arbeta mer indirekt. En möjlighet är att se om den arbetslöse vägrat ta anvisat arbete. Varje hjälpsökande arbetslös måste vara anmäld hos arbetsförmedlingen. I vissa fall kan vägran att ta anvisat arbete haft andra skäl än bristande vilja. Men här går det att isolera de olika orsakerna. Vägran kan även tex berott på att den arbetslöse hade ett annat yrke än det anvisade eller att konflikt rått vid den anvisade arbetsplatsen.

Den tredje faktorn, arbetsgivarens behov av arbetskraft, ligger helt utanför den arbetslöses möjlighet att påverka. Svenskt näringsliv omvandlades kraftigt under mellankrigstiden. Den gamla råvarubaserade industrin stagnerade, medan den nya konsumtionsvaruinriktade industrin var på frammarsch. En annan förändring av betydelse var övergången från yrkesarbete till tempoarbete. Ungdom och snabbhet kunde många gånger vara en större tillgång än yrkesskicklighet. Förutom dessa förändringar inom industrin, fanns de vanliga säsongsflyktuationerna. Ex.vis låg större delen av byggnadsverksamheten nere under vintermånaderna. Under sommarmånaderna ökade antalet arbetstillfällen inom restaurang- och pensionatsverksamheten. Skrädderi- och sömnadsindustrin var en annan näringsgren, där arbetstillfällena växlade med säsongerna. Ett mera oregelbundet förlopp uppvisade stuverihanteringen. Här avgjorde antalet båtar och deras last tillgången på arbete i hamnarna. Arbetsmarknadskonflikterna inverkade också på möjligheterna att få arbete. Under det värsta krisåret, 1933, strejkade byggnadsarbetarna. Året innan hade sjömännen varit ute i konflikt.

Lika intressant som orsakerna till arbetslösheten är verkningarna av densamma. En långvarig arbetslöshet leder många gånger till försämrad hälsa. Yrkesarbetaren kan förlora sin yrkesskicklighet. Han eller hon blir tvungen att ta ett okvalificerat arbete, för att överhuvudtaget få ett arbete. Förändringen av de dagliga rutinerna kan leda till oro och resignation. Gunnar Inghe har beskrivit denna process i sin studie om de fattiga på 40-talet, på följande sätt:

”Man började skämmas för vänner och bekanta, drog sig undan för att slippa den eviga frågan: Var jobbar du någonstans? Så småningom uppstod en viss tillväning till situationen, en slags resignation, en apatisk oföretagsamhet, hopplöshet och passivitet. Man började också se med andra ögon på sig själv. Man jämförde sig med kamrater i arbete och tyckte sig vara en odugling. Konditionen försämrades också, man vande sig av med att arbeta, var otränad och blev faktiskt mindre skicklig i yrket än förut. Hos många uppstod också en obestämd rädsla för att den nuvarande situationen som de så småningom vant sig vid, skulle förändras, så att de skulle bli tvungna att tävla med andra och kanske få belägg för sin egen sekunda arbetsförmåga. Dagarna gick men några initiativ tog man inte längre. Under tiden hade man också blivit efter med allt och skuldsatt över öronen. Alltsammans hade blivit så nedsumpat, att det inte ens lönade sig att arbeta, hette det därför. Uppmaningar och anbud vägrade man sig liksom mot, kom med undanflykter, blev ängslig och obehagligt berörd.”

Med arbetslöshet följer naturligtvis också ändringar i levnadsstandarden. Familjen spelade en stor roll för den arbetslöse. Bakke visar att familjen fick först rycka in. I andra hand kom den offentliga arbetslöshetshjälpen och i sista hand kom lån från bekanta eller pantbank. Antalet arbetslösa i hushållet hade alltså stor betydelse. Även den ensamstående arbetslöses beteende är intressant att undersöka. Flyttade han eller hon till barn eller föräldrarna för att kunna undvika att söka arbetslöshetshjälp?

Metoder att historiskt studera arbetslöshet

För att kunna genomföra en undersökning efter de riktlinjer som jag hittills dragit upp, måste utgångspunkten tas i varje arbetslös individ. Detta leder till att studien måste begränsas i tid eller rum. Jag har valt en begränsning i rum, Stockholm. En stark avgränsning i tid kan försvåra studiet av förändringar i de arbetslösas sociala situation i och med växlingar i konjunkturläget. Dessutom visar Stockholm upp ett exempel på en komplex näringsstruktur, som därtill är undersökt av William Olsson.

Sociologiska eller socialmedicinska undersökningar av de arbetslösas levnadsförhållanden skiljer sig från min undersökning genom att de kunnat baseras på intervjuer. Dessa har utgjort det huvudsakliga källmaterialet, vilket sedan har kompletterats

En historikers metod blir att försöka rekonstruera levnadsförhållandena för varje arbetslös före, under och efter krisen.

med olika slag av arkivmaterial. En historiker är tvungen att arbeta på ett annorlunda sätt. I mitt fall är de undersökta individerna antingen döda eller är deras uppgifter i eventuella intervjuer gjorda idag, mer än fyrtio år efter depressionen, av mycket dåligt källvärde. Min metod blir i stället att försöka rekonstruera levnadsförhållandena för varje arbetslös före, under och efter krisen.

Även om utgångspunkten för min studie är varje enskild individ så är inte intresset inriktat på varje arbetslös som enskild aktör. Istället är jag intresserad av olika kategorier av arbetslösa. Genom att varje individ är den minsta kombinationsenheten för olika variabler så kan individerna undersökas som delar av olika kategorier av arbetslösa t ex permanent arbetslösa, gifta arbetslösa med försörjningsplikt, arbetslösa som erhållit reservarbete osv.

Det är vanligt att man i en studie som min försöker jämföra den undersökta gruppen med normalpopulation. De arbetslösa skulle alltså jämföras med en grupp icke-arbetslösa. Svårigheten här är att ta fram denna grupp. Den måste ha samma demografiska och sociala sammansättning som de arbetslösa. Eller för att uttrycka det på ett annat sätt, de måste vara sociala tvillingar. Annars uppstår det stora problem vid analysen av deras levnadsförhållanden. Ytterligare en svårighet är skevheten vad gäller källmaterial. Uppgifterna om de arbetslösa är mycket fulligare än vad fallet är med de icke-arbetslösa. Jag har därför valt att undersöka de arbetslösa genom att jämföra olika typer av arbetslösa med varandra.

De tre typer jag laborerar med är permanent-, kristids- och periodiskt arbetslösa. Permanent arbetslösa är de som saknat arbete redan före depressionen. Kristidsarbetslösa är de som blivit av med sitt arbete under konjunkturnedgången. Med periodiskt arbetslösa menar jag dem som periodvis saknat arbete under ett kalenderår. Den största gruppen bland de senare är de säsongarbetslösa. Mera

oregelbundet periodiskt arbetslösa, som ex. vis hamn- och diversearbetare räknar jag även hit.

Vilka kriterier ska nu en person uppfylla för att kunna anses vara arbetslös? Han eller hon måste inte bara sakna arbete, utan måste även söka arbete. Luffare och andra lösdrivare är alltså inte att anse som arbetslösa. Men att försöka täcka in de resterande ter sig omöjligt främst därför att källmaterial saknas eller är av ojämn karaktär. En grupp av arbetslösa, om vilka det finns ett ganska utförligt material, är de som sökte offentlig arbetslöshets hjälp. Många har dock ansett denna grupp utgöra en särgrupp av de arbetslösa. Detta p g a att den arbetslöse inte i första hand sökte hjälp hos kommun eller stat. I stället har intresset koncentrerats till de fackligt anslutna arbetslösa. Fackföreningarnas arbetslöshetsstatistik har av samma anledning föredragits framför de hjälputdelande myndigheternas. Men samtidigt vet vi att understöd från fackföreningarnas kassor inte kunde erhållas längre än drygt två månader. För att få förnyat understöd krävdes dessutom i många kassor minst ett års sammanhängande arbete efter det att arbetslösheten upphört. Vidare saknade hälften av LO-förbunden arbetslöshetskassa. Varje förbunds kassa hade egna stadgar. Här stöter man alltså på stora problem vad gäller urval av undersökningspopulation. Likaså är risken stor för bortfall i ett så heterogent material.

En annan möjlighet är att följa en grupp arbetslösa genom krisen utifrån mantals- och taxeringslängderna. Dessa ger visserligen homogena uppgifter. Men uppgifterna är få och risken för torfthet stor.

För att i viss mån komma ifrån problemet med den särgrupp av arbetslösa som de hjälpsökande utgör, har jag valt min undersökningspopulation då antalet hjälpsökande var som störst. I mars 1933 sökte 183 000 människor hjälp vid arbetslöshetskommittéerna. I Stockholm nåddes maximum en månad senare med drygt 16 200 sökande. Från mars 1933 följer jag varje sökande bakåt i tiden till 1928, och framåt till 1936. På så sätt täcker jag in hela krisen och därtill högkonjunkturerna innan och efteråt. Jag kan på så sätt följa varje individ före, under och eventuellt efter arbetslösheten. När blev de arbetslösa? Var var de anställda? När sökte de

hjälp hos arbetslöshetskommittén? Hur hade de klarat sig innan de sökte hjälp, med familjens hjälp eller på understöd från fackföreningen? Den grupp av arbetslösa som jag tenderar att ej få med är de verkligt korttidsarbetslösa, som fick arbete innan understödet från fackföreningen hade tagit slut. En annan grupp som kan falla utanför är de som hade en familjemedlem som kunde försörja dem. Troligtvis är båda dessa grupper små. I vilket fall som helst blev de mindre ju mer depressionen tilltog. Vidare vet vi från Ahlbergs undersökning av Stockholms demografiska struktur att hushållen var små i Stockholm.

Källmaterial

Den metod som jag valt kräver ett källmaterial där varje individ går att följa. Arbetslöshetskommitténs och fattigvårdsnämndens personakter är ett sådant material. I varje personakt finns samtliga ansökningar om arbetslöshetshjälp ordnade i kronologisk ordning. Varje ansökan innehåller uppgifter om den arbetslöses ålder, yrke, tidigare anställningar och inkomst, om hans eller hennes civilstånd och övriga familjeförhållanden inkl uppgifter om bostad samt upplysningar om den arbetslöses hälsa och vand, dvs eventuell kriminalitet och alkoholmissbruk. Varje akt innehåller dessutom förteckningar över hur mycket och hur länge arbetslöshetshjälp erhöles. Vidare vilket slag av hjälp som utgavs. Här fanns det två huvudtyper. Antingen fick man hjälp i form av reservarbete eller i form av kontant understöd. Reservarbeten var vanligtvis något slag av anläggningsarbete ex vis vägar eller flygplatser. Kontantunderstödet kunde även utgå i "natura". Detta var vanligt om den hjälpsökande var eller hade varit anmäld hos nykterhetsnämnden.

Dessa personakter utgör huvudkällan till min undersökning. Genom att de innehåller samtliga handlingar rörande de hjälpsökande arbetslösas kontakter med arbetslöshetskommittén och fattigvårdsnämnden kan varje individ som sagt följas kronologiskt. Akterna blir på så sätt heltäckande under den period som den arbetslöse var hjälpsökande. Den som sökte ofta och återkom som sökande avsatte mer material i sin akt, än de som bara sökte en eller ett

par gånger. För att motverka skevhet i materialet har jag använt mig av mantalsuppgifter, samt mantals- och taxeringslängder. Uppgifterna i de fylligare akterna kan dessutom kontrolleras i folkbokföringsmaterialet. Detta är därtill huvudkällan för uppgifterna för tiden före och efter arbetslösheten. En bra källa för de arbetslösa sjömännen är sjömanshusens register. Här finns bla uppgifter om seglationstid, båt och befattning.

Som prov på vad materialet ger ska jag här ta upp några fall som vart och ett är ett exempel på en typ av arbetslösa.

Det är visserligen inte den enskilde arbetslöses sociala situation som är föremål för mitt studium, som siktar till en analys av olika grupper av arbetslösa och deras beteende. Men dessa grupper utgörs av individer.

Några fallbeskrivningar och ett slumpurval

Först har vi en *säsongarbetslös*.

Tegelbruksarbetaren Anders Andersson var 39 år när han blev arbetslös i november 1932. Han hade då varit anställd vid Mälardalens Tegelbruk i Fittja i åtta år. Arbetet hade börjat i slutet av maj varje år och slutat i september. Under vintrarna hade Andersson tidvis sysslat med skogshuggning. Skriven i Stockholm blev han först i oktober 1930. Tidigare hade han varit kyrkobokförd i ett litet samhälle i Kalmar län. Detta att säsongarbetarna vid tegelbruken i Mälardalen ej kom från Stockholm var snarare regel än undantag.

Arbetslösheten varade i 32 månader. Den 28 april 1935 började Andersson arbeta igen vid Tegelbruket i Fittja. Han hade bara haft understöd från arbetslöshetskommittén och fattigvårdsnämnden under något mer än hälften av arbetslösheten. Detta berodde på att Andersson som säsongarbetare till att börja med var avstängd från statlig eller kommunal arbetslöshetshjälp. Från sin fackförening erhöi han inget understöd, då denna saknade arbetslöshetskassa. Understödet räckte till lite mer än hyran. 1933 fick han 500 kronor i understöd. Hyran var 300 kronor per år. Andersson var inneboende under hela den tid som jag studerat. En tid hade han sin bostad på ungarlshotellet Söderhem i Gamla sta'n. Senare bodde han hos privatpersoner i Stadshagen på Kungsholmen. Då Andersson var ungarl och saknade anhöriga var inneboendet naturligt för honom. För Andersson innebar 30-talets krisår, liksom för många andra säsongarbetslösa att en eller ett par arbetssäsonger uteblev. Under den tiden måste hans levnadsförhållanden förändrats mycket. Om vi däremot ser till förhållandena före och

efter krisen så hade i alla fall till det yttre ingen större förändring inträtt. Andersson hade samma yrke, arbetade på samma arbetsplats och hade i stort samma inkomst.

Nästa exempel belyser den *kristidsarbetslöse*.

Chauffören och åkaren Östen Ölander hade förlorat sitt arbete i februari 1933. Han var då 36 år gammal. Han var gift och hade en minderårig son. Ölander var egen företagare och ägde en lastbil. Han hade sedan fyra år haft körningar åt Lindbergs Skrotlager och Stockholms Kooperativa Åkeriförening. Inkomsten under 1932 var 5–6 000 kronor. Bilen var inte betald. En skuld på 2–3 000 kronor återstod. Under de senaste åren hade Ölanders svåger betalat amorteringarna. Svågern skulle troligen överta bilen. Men så skedde inte. Efter tre månaders arbetslöshet fick Ölander arbete igen. Uppgift åt vem som han fick körningar saknas. Däremot vet vi att inkomsten var stor nog för att ha en man anställd som lasthjälp under två månader. Ölander hade flyttat till Stockholm i oktober 1932. Något arbetslöshetsunderstöd kunde han inte erhålla då han ej hade förvärvat sk hemortsrätt. För att få denna måste han bo i Stockholm i ett år utan att söka fattigvård. Under tiden arbetslösheten var han därför tvungen att söka fattigvård. Denna fick han pga att han hade ett minderårigt barn. När krisen var över erhöll Ölander åter normala inkomster. Ja, inkomsten to om ökade något. Han hade fortfarande en anställd.

För både Ölander och Andersson blev depressionen en parentes. För nästa exempel fick den dock större verkningar.

Snickaren Karl Karlsson blev vid 47 års ålder arbetslös i maj 1932. Han hade då arbetat i fem år i ett litet möbelsnickeri på Söder. Inkomsten hade varit 60 kr i veckan. Karlsson var ogift och bodde inneboende hos privatpersoner på Mariaberg. Han betalade 420 kronor för ett helt omodernt rum. I Stockholm hade han varit skriven sedan 1925. Tidigare hade han bott i Uppsala. I december 1936 saknade han fortfarande arbete. Han hörde alltså till dem som krisen hade pensionerat i förväg. Från arbetslöshetskommittén fick han understöd i bara fyra månader. Därefter hade han blivit erbjuden inträde på Kommunala härbärgen, en fattigvårdsanstalt. Där hade han aldrig skrivit in sig. Anledningen till att understödet bytts ut mot kommunala härbärgen var Karlssons spritmissbruk. Mellan 1927 och 1935 hade Karlsson flera gånger dömts för fylleri. Därtill kom böter för våldsamt motstånd mot polisman. Från sin fackförening, Svenska Träindustriarbetarförbundet, fick han inget understöd, trots att förbundet hade arbetslöshetskassa. Överhuvudtaget tycks arbetslösheten förvärrat Karlssons förhållanden. 1934 är han förd som obefintlig i mantalslängden. Sam-

ma år hade han svårt att vid ansökan förklara för arbetslöshetskommitténs tjänsteman vad han levde på. Någon gång hade han erhållit tillfälligt arbete, och ibland hade bekanta hjälpt honom. Även hälsan försämrades. Mot slutet av den undersökta perioden led han av magbesvär.

För att få fram relevanta frågeställningar och få ett grepp om vilket källvärde de olika materialtyperna ägde, har jag genomfört några provundersökningar. Undersökningspopulationen i dessa omfattade 160 individer, vilka tagits fram genom ett systematiskt slumpurval. Detta har dragits ur Stockholms Arbetslöshetskommittés och fattigvårdsnämnds gemensamma kortregister över samtliga hjälpsökande. Det gäller för tiden 1928 till 1933 och omfattar drygt 20 000 personer. Urvalet har gjorts i två steg. Först har 200 individer erhållits genom det systematiska urvalet. Därefter har endast de av de 200 som saknat arbete den 1.3.1933 undersökts. Med denna storlek på urvalet har jag kunnat bearbeta materialet för hand. Detta har varit en stor fördel, då jag i detalj lärt känna materialet. Men å andra sidan måste de resultat som jag erhållit anses vara högst preliminära. I vissa grupper fick jag nämligen för få individer. Därför har urvalet utökats fem gånger för den slutgiltiga undersökningen. Detta har gjort att jag måste databehandla materialet.

Resultat

Vilket resultat gav nu provundersökningarna?

Av de 16 000 personer som sökte hjälp hos arbetslöshetskommittén i mars 1933 hade drygt 15 % lämnat arbetsmarknaden innan depressionen, dvs före 1931. De utgjorde den restgrupp av arbetslösa som alltid finns, även under högkonjunkturer. Praktiskt taget samtliga förblev också utan arbete när konjunkturen vände uppåt och depressionen började övervinnas.

Omkring 80 % hade förlorat sitt arbete efter det att depressionen inträtt. De hade därtill inte tidigare

.....
Efter i genomsnitt ett och ett kvarts års arbetslöshet kom sju av tio igen ut på arbetsmarknaden.
.....

.....
*Men det var bara fyra av tio som behöll sitt
arbete. Trots att krisen var övervunnen och
högkonjunktur rådde blev resten inom ett år
åter arbetslösa.*
.....

varit arbetslösa. Den fördjupade lågkonjunkturons extraordinära verkningar hade tagit arbetet från vanligt folk. Efter i genomsnitt ett och ett kvarts års arbetslöshet kom sju av tio igen ut på arbetsmarknaden. Men det var bara fyra av tio som behöll sitt arbete. Trots att krisen var övervunnen och högkonjunktur rådde, blev resten inom ett år åter arbetslös. Depressionen var över, men arbetslösheten dröjde kvar. Varför hade bara en del fått arbete?

En av de mest avgörande faktorerna var den arbetslöses ålder. Det var de yngre, de som ej hade fyllt 40 år, som med framgång kunde konkurrera på arbetsmarknaden.

De som åter blev utan arbete, var äldre än de som varaktigt kom ut på arbetsmarknaden. Åldern kan to m ha varit viktigare än yrkesskickligheten. Den yngre oskolade tycks ha haft lättare att få arbete än den till åren komne yrkesarbetaren. Ytterligare forskning får här visa om detta fenomen haft något att göra med omstruktureringen inom näringslivet.

Inverkan på familj och boende

Vilken inverkan hade arbetslösheten haft på den arbetslöses familjeförhållanden och boendemiljö? Minskningen av inkomsterna var naturligt nog den stora förändringen. Hyrans andel av inkomsten fördubblades mellan 1930 och 1933. Levnadsstandarden måste därför sannolikt sänkts betydligt. Några större direkta följder fick detta inte i den yttre miljön. Antalet upplösta äktenskap var få. Hushållens sammansättning blev i stort oförändrad. Man flyttade inte ihop fler i varje lägenhet. Man bytte inte heller i någon större utsträckning till mindre och billigare bostäder. Generellt sett hade de arbetslösa dock en låg bostadsstandard.

Varför avspeglade sig inte den sänkta levnadsstandarden i en mer markant förändring av de arbetslösas sociala miljö? Här finns än så länge bara hypotetiska svar. En orsak kan ha varit att den

sänkta levnadsstandarden var av övergående natur. En annan, vilket bostadsförhållandena pekar på, kan ha varit att marginalerna var små. För det senare talar det faktum att även de som fick arbete när konjunkturen vände uppåt hade en lägre lön än vad arbetarna i genomsnitt hade. Detta kan i sin tur tyda på att de som hade det sämre ställt i samhället blev i första hand arbetslösa.

De här resultaten är preliminära. För att komma längre och tränga djupare ner i problematiken, har den slutgiltiga undersökningen gjorts mer omfattande. Förutom ett större urval, har jag tillfört fler variabler. Bland dessa kan nämnas den arbetslöses sista eller senaste arbetsplats. Var låg den i förhållande till bostaden? Vilken bransch tillhörde företaget? Hur många var anställda? Hur klarade företaget depressionen? En annan variabel, som jag ej haft med i provundersökningen är eventuellt medlemskap i fackförening. På så sätt kan vi se hur den fackliga arbetslöshetshjälpen fungerade, och i vilket förhållande den stod till den offentliga. Vidare har jag sett om övriga familjemedlemmar hade sökt arbetslöshetshjälp. Här hoppas jag komma åt i vilken utsträckning familjen fungerade som socialförsäkringsanstalt.

Genom det större urvalet kan även de periodiskt arbetslösa studeras. De blev för få i provundersökningarna och lämnades därför utanför. Deras situation har jag relaterat till de rådande förhållandena på arbetsmarknaden. De säsongsfuktuationer som där förekom, framkommer i arbetsförmedlingens årsredogörelser.

Det som jag i min forskning försöker komma åt är arbetslöshetens förlopp. Det totala antalet arbetslösa finner jag mindre intressant. Det kan öka eller minska beroende på vilken statistik eller vilken definition på arbetslöshet man väljer. Mitt syfte är istället arbetslöshetens utveckling över tiden hos olika typer av arbetslösa. Då kan vi få reda på hur arbetslösheten var sammansatt. Vilken roll som samhällets hjälp spelade. När denna togs i anspråk. Vilken roll som den arbetslöses anhöriga spelade. Vilken betydelse näringslivets omstrukturering hade. Som en ram för hela undersökningen fungerar konjunkturförloppet och den stora depressionen.